

HETÊ BABETAN Û HUNERÊ EDEBÎYAN RA ANALÎZÊ MEWLIDÊ EHMEDÊ XASÎ

İlyas Akman*

Kilmvate

Mewlidê Xasî, edebîyatê Zazakî de esero nuştekiyo verin o. Her çiqas no mewlid, edebîyatê Zazakî de esero nuştekiyo verin bibo zî Xasî, pey hunermendîyeyê xo yo serkewte edebîyatê Zazakî, yew hemle de dekeno zereyê edebîyatanê serkewtan. Ma xebateyê xo de eserî, hetê babetan û hunerê edebîyan ra analîz kerd. Verî ma her beş ser cîya cîya vindertî û ma nawna ke beşan de kamcîn babetî est î. Xasî babetî ke sey xelqê Pêxemberî û eşyayan, xelqê Âdemî, Âdemî Cenet ra eştiş, zewacê maye û pîyê Pêxemberî, mucîzeyî ke Amîna ciwîyayî, bîyayîşî Pêxemberî, mucîzeyî ke roco Pêxemberî ameyo dinya de ameyî wucûd, nuzulê wehyî, hedîseyê Mîracî ra behs keno. Dima ra zî ma hunerê edebîyî ke mewlid de vêrenî tesbît kerdî. Ma veyna ke Xasî eserê xo de hunerê telmî, îktîbas, cînas, mecazo mursel, teşbîx, îstîfare, teşxîs, întak, îstîfham, nîda, leff û neşr, îade, îştîkak, husnî talîl, asonans, alîterasyon, telmîh, tekrîr rê ca dono.

Çekuyê Kilfidî: Edebîyatê Zazakî, Ehmedê Xasî, Mewlid, Hunerê Edebî, Edebîyato Klasîk

THE ANALYSIS OF EHMEDÊ XASÎ'S MAWLID IN TERMS OF THEMES AND LITERARY ART

Abstract

Ehmedê Xasî's Mawlid is the first written work in Zazaish/Zazaki literature. That is why, this work is very important for Zazas. Although this work is the first written work of Zaza literature, the author puts Zaza literature among the successful literatures with his own successful writing. I analyzed the work in terms of themes and literary arts in my article. Initially, I evaluated each section separately and show the themes in the sections. Xasî mentions subjects such as the creation of the Prophet and things, the creation of Adam, Adam's expulsion from heaven, The marriage of the Prophet's mother and father, the miracles that Amina experience, birth of the Prophet, the miracles that took place the night the Prophet was born, revelation, ascension. Then, I revealed the literary arts in the work. Xasî uses literary arts such as quotation, pun, metaphor, comparison, personification, question, repeat, alliteration, assonance.

Keywords: Zazaish/Zazaki Literature, Ehmedê Xasî, Mawlid, Literary Art, Classical Literature.

Makale Gönderim Tarihi: 15.02.2019, Kabul Tarihi: 05.04.2019

Doi: 10.26791/sarkiat.527637

* Dr. End. Pwd., Unîversîteya Mardîn Artuklîyî, Fakulteya Edebîyatî, Beşa Ziwan û Edebîyata Kurdî, Mêrdîn, Turkiye, ilyas-akman@hotmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0003-2146-2100

DESTPÊK

Mewlidî, edebîyatê Rojhelato Mîyanênî de cayo muhîm gînî. Şaîrî ke Pêxemberî ra hes kenî û wazenî no hes kerdişê xo eşkera bikî tewirê mewlidî sey yew wasita veynenî. No tewir de zaf rey şaîrî welednayîşê, cuyê, mucîzeyê, herbê, ehlakê, merdişê Pêxemberî ser vîndenî. Hedîseyê Mîracî û ameyîşê rîsaletî zî zaf mewlidan de xo rê ca veynenî (Pala, 2005: 312). Edebîyatê Zazakî de zî no tewir de eserî nusîyayî. Bira (hetta), esero verino ke Zazakî nusîyayo no tewir de yo.

Edebîyatê Zazakî de heya inkey (nîka) nê mewlidî nusîyayî:

- 1- Mela Ehmedê Xasî, Mewlidu'n-Nebiyi'l-Qurayşiyi (Salawâtullahi Aleyhi Fi'l- Bukreti we'l-Aşiyi).
- 2- Osman Efendiyo Babij, Biyîşê Pêxemberî (Mewlûda Nebî).
- 3- Mela Mehmed Elî Hunij, Mewlidî Peyxemberî.
- 4- Mela Mehmedê Muradan, Mewlidî Zazakî.
- 5- Mela Kamilê Puexî, Mewlidî Nebî.
- 6- Bîlal-Feqî Çolîg, Mewlidê Peyximbêr Qey Tutonê Zazon.
- 7- Abdulkadir Muşekî (Arslan), Mevlid-i Nebî (Yergin, 2015: 102).

Ma xebateyê xo de mewlidê Xasî ser vîndenî. La ma verî wazenî ke derheqê Xasî de toy malumat bidî. Bawkalê Xasî, Çewlîg ra bar kerdo ameyo Licê. No semed ra Xasî, Licê de maya xo ra bîyo. La ma tam nêzonî ke kamcîn ser ameyo dinya.

Toy cigêrayoxî vonî serra 1863 de (Malmîsanij, 1985: 75), toyî vonî serra 1866 de (Dağılma, 2015: 126) toy zî vonî serra 1867 de (Lezgîn, 2013: 4; Varol, 2012: 631) maya xo ra bîyo. O yew alîmo dînî yo. Licê de çend ser sey muftî xebatîyayo. Heto bîn ra o, yew muftîyo muxalîf o. Coka nefî beno erşawîyeno Rodos.

O eynî wext de yew nuştox o zî. Bira, seke ma va edebîyatê Zazakî de esero verin o nuseno. No eser, mewlidê ey o. Xasî no eser qeyê nuşto? Toy çimeyî vonî ke o, eserê xo yew xeberdayîşo ke benetî ey û mollayê Kurmancan de ameyo wucûd ser ra nuşto. Toy mollayê Kurmancan pey yarî (henek) Xasî ra vonî, edebîyatê nuştekiyê Kurmancan est o û ê, hetê kulturî ra aver şî. Ê dom kenî vonî la Zazayî, hetê kulturî ra tepa monayî; bira Zazayî wayîrê yew eserî zî nîyî. Nê qalan ser Xasî, xo qefelneno keye. Yew hefte keye ra nêvecîno û mewlidê xo nuseno. Badê, no mewlidî ano mollayê Kurmancan ver û vono “ho şîma rê yew esero Zazakî” (Anter, 2000; Korkusuz, 2004).

Mewlidê Xasî, hetê edebî ra zaf serkewte yo. Xasî pey mewlidê xo edebîyatê Zazakî, resneno sewîyeyê edebîyatê bînan û yew hemle de edebîyatê Zazakî dekeno zereyê edebîyatê serkewtan. Eser hîcrî 1316, mîladî 1899 de neşr bîyo. No eser bi alfabeyê Erebkî nusîyayo.¹ Xasî eserê xo de qalibê “Fâ’îlâtun, fâ’îlatun, fâ’îlun” şuxulneno. Qaffîyeyê ci zî aa, bb, cc... yo:

¹ Toy nuştoxan, mewlidî Latînzê kerdî. Verî 1985 de Malmîsanij; reya diyin, 1994 de Mihanî; reya hîrin, 2005 de Molla Mehmedê Kavari; reya çerin, 2008 de W. K. Merdimîn; reya pancin, 2008 de Roşan Lezgîn; reya şeşin, 2016 de Osman Ozer metnî Latînzê kerdo. Ma xebateyê xo de metnê Ozerî şuxulna. Benetî alfabeya ke nuştoxî weçînaya û alfabeya ke ma weçînaya de toy herfan de ferqî est î. Mîsale nuştoxî herfê ı, ü şuxulnayî la ma nê herfî nêşuxulnayî. Heme maqe de girewtikî ke ma kitabê ey ra girewtî de ma tena numreyê rîpelî da. Nuştox, xebateyê xo de nê herfanê transkrîbî şuxulnayî: ء ّ; ث s; ح h; خ h; ذ z; ص ş; ض d, z; ط t; ظ z; ع ّ; غ g; ق k; ك n; ف v

“yev vaqeyke/zerd û yev sîm/hem sê pes (a)

hem devey zî/zey pesân dāy/ende bes (a) ” (52)

___*___/___*___/___*___

Fâ' î lâ tun/ Fâ' î lâ tun/Fâ' î lun

Ma no xebateyê xo de cerebnenî ke eserî, hetê babetan û hunerê edebîyan ra analîz bikî. Coka verî ma her beş, hetê babetan ra tehlîl kenî. Dima ra zî hunerê edebîyî ke mevlid de vêrenî tesbît kenî.

1. BEŞÊ MEWLIDÎ DERHEQÊ ÇINAYÎ DE YÎ

1.1. Beşa Yewin

Nuştoxî, zaf rey mewlidan de beşa yewin de ca donî hamdele, munacat. Mevlidê Xasî de zî no rewşe est o. No beş 21 beytî yo û no ca de Xasî rîyê xo tadono Homayî rê û medhê ey keno. No medh rey de o wazeno ke binawno însan çî ecz o û muhtacê rehmê Homayî yo. Xora o vono ke fexr û medh tena yê Homayî yo. Çî yo ke însan ganî biko, roc û şew her nefes de Homayî rê hemd û şukr kerdiş o. Çünke Homa, însanî xalk kerdo, ci rê çimî, destî, lingî û ê ezayê bînan da yî. Gore bi Xasî, ê kesî ke verê no lutfê Homayî ver de miskîn, kemî bibî ê, sey kerrayî hesan ke rûreş û zerresîyahî yî. La Xasî hewna zî însanan bêhêvî nêverdono. Nê qalan ra badê, hewna rehmê Homayî ano ziwan ser û vono xora Homa pey îlmê xo yo bêpeynî/bêhudud hemme çî veyneno:

“ger ebed yev hamdi tō qaṭ nî kerū

rahmeti tō ancî yō gō her berū” (34)

Seke aseno, Xasî vono ke însanî çendê nankorîye bikî zî Homa hewna înan ra rehmê xo kemî nêkeno. Xora Homa, heme çî veyneno. Ziwan bilasebeb xo betelnenno. Coka însanî ganî verênî Homayî de milçewt vinderî û pawebê rehmê ey bibî. Badê Xasî, bala însanî anceno yewna hoke ser. Eke însanî, Homa ra hêvîyê xo bibirnî no yew çî yo xelet beno. Çünke tena şeytan Homayî ra bêhêvî yo. Însan ganî qet rîyê xo Homayî ra nêaçarno û timutim verê berê ey de bo. Heto bîn ra însanî, ganî pêxemberî zî xo vîr ra nêkî û timutim vacî “şāfī'i māzī muḥammed muṣṭafā! ... / eş-şalāt ū ve's-selām yā ḥabīb” (34). Pey hes kerdişê Homa û Pêxemberî însanî resenî zerrîweşîye. Seke aseno, beşa yewin de hîna zaf hamdele, munacat est o. La toy zî bibo tevîd û naat zî est o. Xasî, Homayî rê dest akeno. Ey medh keno û rehmê ey wazeno. Heto bîn ra vono ke Homa tena layiqê nê çîyano û no hewa tevîdê ey tesdîq keno. Xasî, Hz. Mihemed ra zî vono Şafî'ê ma. No hewa zî ca dono naatî.

1.2. Beşa Diyin

Nameyê no beşî, “enō mebhāşî tertîbî mevlūdî ū faḍlî vendîşî” yo û 45 beytî yo. Xasî, wazeno ke nawno ca ardişê mevlidî çî hewa bibo hîna baş o. Coka derheqê ca ardişê mevlidî de zaf malumat dono. Gore bi ey, verî însanî ganî tezyînê xo bikî û yew halo rind bidî xo. Badê muman, şerbet, buxûr, nan û sol bihedernî. Hedernayîşê nê çîyan dima, keyeyo ke mevlid dono gani merdimanê xo dawet biko. Xasî mevlidê xo de

vono ke şewe mewlid dayîş hîna baş o. Çünke Hz. Pêxember şewe maya xo ra bîyo. Mewlid, semedê bîyayîşê Pêxemberî tanzîm beno. Coka ca ardişê mewlidî şewe bibo hîna rind beno. Nê malumatana ra badê Xasî, fedlê wendişê mewlidî ser vindeno:

“meclisâ mevlūd biyō vendîş tede,

gō bibō ğarq ey di nūr-i aħmede” (36)

Gore bi Xasî, nûrê Pêxemberî cayo ke tede mewlid bîyo wendişî ser de vila beno. No nûr, ê cayî keno yew cayo nûrin, rind. Ê kesî ke mewlid goşdarî kenî, wanenî no zî sebebê mewlidî benî zî no nûr ra bara xo gînî. Ê se awa kewserî borî. Qebrê nê kesan zî asono. Ê persî ke milaketî qebr de înan rê persenî rê ê, ason cewab donî. Xasî badê, ca dono qalanê pîlanê dînî sey Hz. Ebubekîr, Hz. Omer, Hz. Osman, Hz. Elî. Nê qalî, derheqê fedlê wendişê mewlidî ser î. Xelîfeyan ra vêşêr, mewlid de qalanê sewbîna pîlanê dînî zî xo rê ca gînî. Mîsale Fexrê Razî vono ke kesî ke nonê mewlidî borî siudin î. Çünke no non, Homa ra efê nê kesan wazeno. Bira, gore bi toy kesan, cayo ke tede mewlid bîyo wendiş hîni Cenet hesebîyeno. Peynî de zî Xasî rexneyê însanan keno. Vono ke însanî kor û bêhed î. Coka însanî qedrê mewlidî nêzonî.

1.3. Beşa Hîrêyin

Nameyê no beşî, “enō mebhāsi çinibiyāyişi eşyān ū sırr-ı humā yō” yo û 16 beytî yo. No beş de Xasî verî vono ke ewwel de Homayî ra vêşêr çiyêk çinî bi. Ne erd ne asmên bi. Însanî tena ney, hama ne cinî ne perî bî. O wext de mefhûmê wextî û cayî zî çinî bi. Ne wext, ne ca, ne şew û roc bi. Xasî zono ke hêşê însanan no rewşe ver de tîmîyan kuweno. Coka vono ke wa însanî xo bîlasebeb nêbetelnî. Gore bi ey, eqlê însanî awe û herrî ra virazîyayo û no eql nîşno (nêşkeno) hukmê şahê ekberî bitemam fam biko. Xora herf û sewtî zî nîşnî merîfetê Homayî bîyarî ziwan ser:

“çünkî haddi ħarf ū şavtān qaṭ niyō,

sırr-ı ħallāḳ-i cihān yî vāciyo” (40)

Ne eql ne herfî ne ziwan ne zî sewtî şîmî (eşkenî) pîleyî homayî teswîr bikî. Ê sey roşnê çira yî. Çi hewa ke roşnê çira nîşno hukmê rocî sist biko, ê zî nîşnî sîrrê, merîfetê Homayî bitemam terîf bikî. La manayê no çî eno nîyo ke însan, merîfetî homayî qet fam nêkeno. Gore bi vatişê Xasî, ehlê qelbê muhreqî şîmî cuzêkê sîrrê Homayî fam bikî.

1.4. Beşa Çerin

Xasî no beşî rê no name poneno: “Enō mebhāsi ħalḳ-i peygamberi mā ū ħalḳ-i eşyānū.” No beş 29 beytî yo. No ca de wendox/goşdar verî, nûrê/ruhê pêxemberan çî hewa xelq bîyo bonder beno. Homa tewr verî dara yekînî virazeno. Çer şaxê no dare est î. Badê Homa, nûrê xo ra toy gîno û pey o nûr, ruhê Pêxemberî xelq keno. Nê çîyan ra dima Homa, na dare ser zîkrê ey keno. Zîkrî ra dima yew lîlik (eynik) yeno wucûd. Wexto ke nûrê Pêxemberî lîlik ra eks beno, lîlik heya keno. Pey kelecane no rewşe o ereq erzeno. Pey çîlkê nê ereqî toy çîyî yenî meydan. Gul û birinc nê çîyan ra yî. Xora no beş de behsê xelqê eşyan zî beno. Babeta xelqê eşyan ra dima hewna behs tadîyeno derheqê Pêxemberî. Ruhê ey, panc rey Homayî rê secde keno. Gore bi Xasî, panc farzê Îslamî ewte ra yenî. Badê Homa, des û di hîcabê nadîrî xelq keno: “Merhemet”, “Keramet”, “Mînet”, “Menzîlet”, “Nubuvet”, “Ta‘et”, “Se‘adet”, “Rif‘et”, “Hîdayet”, “Te‘zîm”, “Şefa‘et”, “Qudret.” Nê çî erjeyê xo Pêxemberî ra gînî:

“ba‘de cū nūr-i ħabîbi serverî,

menu her gō perdede yō çend şarî” (41)

Nûrê Pêxemberî, perdeyê nê des û di çîyan ser de muhletêk vindeno. Benetî înan de geyreno. Peynî de o, se zereyê yew uman ra vecîyo a hewa beno û ey ra çilkî kuwenî war. Verî, ey ra se hezar û di sey û çer çilkî kuwenî. Her gu çilkî benî ruhê yew pêxemberî. Badê, ey ra hewna çilkî kuwenî war. No rey zî nê çilkan ra ummetê ey xelq beno. Homa, nûrê Pêxemberî ra cewherêk zî virazeno. Badê, no cewher ra ewnîno û cewher di ca beno. Nêmeyê cewherî ra kef û dû yeno meydan. Kef, erd beno. Tewr verî zî Mekke virazîyeno. Du zî asmênî rê wucûd beno. Nêmeyê bînê cewherî ra zî sewbîna çîyî virazîyenî.

1.5. Beşa Pancin

Nameyê no beşî, “enō mebhāşî emr-i humā yō key qaleme” yo û 17 beytî yo. No beş de xeberdayîşê Homa û qelemî est o. Homa, qeleme ra toy çîyan wazeno û qeleme zî verê nê çîyan de ecêb monena. O, qeleme ra vono ke “nuştiş bike!” Qeleme nê qalan cadê emir telakî kena û ey ra vona çî binuso. Homa tewr verî vono ke ey ra teber çîyêk çînî yo. La badê îlawe keno vono Hz. Mihemed qasidê ey o. Wexto ke qeleme, nameyê Homa ra vêşêr yewna name hesnena cadê şona secde. A, yew çî zaf meraq kena: Hz. Mihemed kam o? Çünke Homa, reya verina ke yew name, nameyê xo rey de telafuz keno. Qeleme nîşna verê kelecane xo de serkewte vecîyo û Homa ra persena ke bonder bibo Hz. Mihemed kam o? O, zî no cewab dono:

“hālîkî yā evvel û āhir ezā

yō zî maḥbūbı minu ‘āşîk ezā” (43)

Qeleme, pey no cewabe bonder bena ke a, estbîyayîşê xo deyndarê Hz. Mihemed a. Hz. Mihemed keso ke Homa semedê ey heme çî xelq kerdo yo. Bira, Homa ey ra vono “meḥbubê mi.” No beş de sewbîna babetan ser de zî qalî vacîyenî. Mîsale, Homa vono kesî ke eksê emrê ey nêkî o, înan rê mukafat dono. No mukafat zî Cenet û wechê Homayî veynayîşo. Homa, bitaybetî semedê ummetê Hz. Mihemedî mizgînêk dono. Xora o, qeleme ra vono ke semedê ummetê ey surûr (şa bîyayîş) binuse. No beş de wendox/goşdar raştê “îla yewmîl-qîyame” zî beno. Yanî qeleme çîyî ke heta qiyametî do bibî nusena. Heme çî levhî mehfûz de nusîyayo.

1.6. Beşa Şeşin

Xasî no beşî rê no name poneno: “Enō mebhāşî ḥalq-i ādemiyū nūr-i peygamberi yō kevti pāştî yî.” No beş 40 beytî yo. No ca de verî wendox/goşdar bonder beno ke Âdem senê hewa xelq bîyo. Homa veng dono milaketan û înan ra wazeno ke ê, şeştî tewir herrî erd ra bîyarî. La o, înan ra yewna çî wazeno. Gore bi no waştîş, ganî herran de heme rengî bibî. Çünke Homa wazeno însanî seypê nêbî. O wazeno însanî tewir bi tewir bibî. Milaketî heme herran anî û Cebraîl înan yew ca de roneno. Badê zî awayê rehmetî ser keno û ecelneno. La herrî yewbînan nêtepşenî, cîya cîya monenî. Cebraîl nê çîyan ra dima, behrê huznî ra toy awe, herran ser keno. Herrî, pey awe huznî yewbînan ra dusenî. Pey no herre, şeklê Âdemî virazîyeno. Badê, Cebraîl puf keno û Âdem ruh gîno. Senê ke Âdemî rê ruh dekeno o, warzeno û roşeno. Heme milaketî verê ey de secde kenî. Badê zî heme milaketî pey ey de vindenî. Âdem semedê no çî merax keno. Homa ra persono ke qeyê milaketî peyê ey de vindenî. No cewab gîno:

“hālîkiyā nūri şāhi cinn û ins

hāv dī pāştey tōde yō eyrū celīs” (46)

No beş de behsê sewbîna babetan zî beno. Mîsale, qeyê desto raşt hîna efdal o ser vindirîyeno. Wexto ke Âdem hama Cenet de yo, nûrê Homayî, gîştê eşhedê Âdemî rê nazil beno. Coka desto raşt hîna efdal o û musulmanî gama ke nenguyanê xo kesnenî destê raşt ra dest pêkenî. Heto bîn ra Xasî vono ke Homa, însanan ra wazeno ke ê, ganî ehlê sebrî bibî. Bira, Homa vono eke însanî sebrê kerîm nêkî o, înan rê huzno ezîm dono. Kesî ke wayîrê sebrî bibî zî ê, ehlê îman î. No beş de behsê nûrê çer xelîfeyan û qeyê selam dayîş sunet o ser de zî vindirîyeno.

1.7. Beşa Hewtin

Nameyê no beşî, “enō mebhāşi eştişe ādemi yō cennet ū mārdis-i kālīkān-i peygamberi mā” yo û 22 beytî yo. Ewta de Xasî wendox/goşdaran rê verî nawneno ke Âdem senê hewa Cenet ra erzîyayo. Verî vacîyeno ke Âdem û Hawa Cenet de xemilîyaye û şa yî. Homa înan ra vono ê, Cenet de heme çî kerdiş de azadî la tena yew çî înan rê qedexe yo: Nêzdî yew dare şîyayîş û fêkî aye werdiş. La ê, no emrî nêanîca û fêkê ci wenî coka Homa înan Cenet ra erzeno:

“ba‘de cū kū ādemī biemri kerd

hālīkī yā yī bigīri berzī ard” (48)

Wexto ke Âdem û Hawa bêemrî kenî, Homa cigrîno û înan bêcilan erzeno erd. Erd de roc û şew fixan kenî. Hende bermenî ke pey hesrê înan darî û çereyî zergûn benî. Her gu roj xetayê xo qebl kenî û Homa ra efê xo wazenî. La Homa, xeylî wext goş nêdono înan. Rocêk Âdem, asmên ra ewnîno û nameyê Hz. Mihemedî veyneno. Na rey pey nameyê Hz. Mihemedî efê xo wazeno. Homa qa xetrê Hz. Mihemedî înan ef keno. No efî ra pey Xasî, mewlidê xo de na rey kalêkanê Pêxemberî ser vindeno. O vono, nûro verin paştê Hz. Şîs (Şît)î de vecîyeno. Badê no nûr, eyelanê înan de dom keno. Xasî vono o, heme nameyan nişno vaco. Çunke belkî yew xeletîye biko. La vono, Hz. Ednanî ra dima bêşik nameyan şîno vaco. Nê nameyen rêz keno: Ednan, Me‘d, Nîzar, Muder, İlyas, Mudrîke, Xuzeyme, Kenan, Nedr, Malik, Fehr, Xalib, Luey, Ke‘b, Murre, Kîlab, Qusey, Ebdulmenaf, Haşim, Ebdulmuttelib. Xora nameyê pîyê Hz. Mihemedî zî Ebdullah o. No hewa Xasî vono ma şîni bêşik vacî ke şecereyê Hz. Mihemedî de 21 kesî est î.

1.8. Beşa Heştin

Xasî no beşî rê no name poneno: “Enō mebhāşi ‘abdullahi yō cühūd-i şāmiyānū ū vāştışi āminā ciri.” No beş 28 beytî yo. No beş de verî wendox/goşdar, raştê kesî ke wazenî pîyê Hz. Mihemedî Ebdullahî bikişî yeno. Wexto ke nûrê Hz. Mihemedî, pîyê ey Ebdullahî de zuxur keno, kafîrî fam kenî ke ameyîşê Pêxemberî nîzdî yo. Coka wazenî, verê bîyayîşê Pêxemberî, pîyê ey bikişî. Kafîrî, hama şînikeyê ey ra heme ca de ey geyrenî. Rocêk hewtay kesî (Xasî vono, ê Cihud î) yenî têhet û sond wanenî ke ganî ey bikişî. Ê kesî Şam ra wardenî û Ebdullahî dima şonî. Bi taybetî şewe, rayîr ra şonî. Ê bira, dorê Mekke şonî û toy kesan casûsê xo kenî. Rocêk yew casûs xeberêk ano ke Ebdullah tena şîyo çolêk. Ê sey vergê haran şonî ke ey bikişî. La wexto ke ê resenî ey, eskerê rewhanîyanî asmên ra yenî war. Nê eskerê Homayî, Cihudan tar û mar kenî. No beş de babeta diyin, derheqê zewecîyayîşê Ebdullah û Amîna de yo. Pîyê Amîna, Weheb, wexto ke Ebdullahî veyneno cadê nûro ke ey de yo ferq keno. O wext bire/qerar dono ke keynaya xo Amîna bi do ey:

“gō bîdî yî ger bîbō yîrâ kabûl

lâ'îkî yî vâtenî â yev betûl” (51).

Weheb vono, Ebdullah keso ke layiqê keynayê ey bigî yo. O verî şono keyeyê xo û no bireyê xo înan ra vono. Badê zî şono pîyê Ebdullahî, Ebdulmuttelîb, het û ey ra vono ke o, wazeno keynaya xo bido lacê ey. Ebdulmuttelîb şono no xeber Ebdullahî ra vono. No xeber Ebdullahî de tesîro pîl virazeno. Her di hetî zî qayîlê no zewacî benî. Hetê Ebdullahî şonî Amîna wazenî. Gore bi edetan keyeyê Amîna, se pesî, se deweyî û toy zî zerd û sîm wazeno. Badê heme çîyan veyveyê înan, aşma Recebî de yew şewê îne de ronîyeno.

1.9. Beşa Newin

Nameyê no beşî, “enō mebhāşî intikālî nūr-i peygamberî yō û hevnan-i āminā ū” yo. No beş 27 beytî yo. Beş de hîna zaf, hedîseyî ke maya Pêxemberî Amîna ciwîyayî ser vindirîyeno. Wexto ke nûrê Hz. Mihemedî Amîna rê eks beno a, serebutanê metafîzîkan ciwîyena. Nûrê Pêxemberî aye şa keno û aye rê erje dono. Gama ke Amîna diganî bena, hewnanê rindan veynena:

“yev şevike ez di hevni kev şîrîn

mın dî âme merdûmi kev enverîn” (52)

Aşma verinê diganîyîye de, yew rocê aşma Recebî de Hz. Âdem şono hewnê aye. O, hewn de nameyê “Mihemed” fekê xo ra veceno û Amîna ra selam keno. Aşma diyin de, yew rocê aşma şebanî de na rey Şis (Şit) pêxember hewn de aye ra aseno û aye ra selam keno. Aşma hîrin de Îdrîs pêxember hewn de aye ra aseno. Aşma çerin de Nûh pêxember aye ra selam keno. Aşma pancin de Hûd, aşma şeşin de Îbrahîm, aşma hewtin de Îsmail, aşma heştin de Mûsa, aşma newin de Îsa pêxemberî şonî hewnê aye û aye ra selam kenî. Nê hewnan ra vêşêr, mewlid de sewbîna babetan ser de zî vindirîyeno. Înan ra yew mergê pîyê Pêxemberî, Ebdullahî yo. Wexto ke Amîna bena şeş aşme, Ebdullah semedê bazirganîye/ticaret şono bajaranê bînan. Gama ke reseno Medîne nêweş beno. O hama vîst û panc serre yo û weyra no nêweşî ra mireno. Gore bi vatişê Xasî, no mergî ra dima der û ber, heme heywanî bermenî.

1.10. Beşa Desin

Nameyê no beşî, “enō mebhāşî velednāyîşî peygamberî māvū şallallahü ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve sellem” o û 18 beytî yo. No ca de Xasî, Hz. Mihemed senê hewa maya xo ra bîyo, ameyo dinya ser vindeno. Wexto ke aşma rebîul-ewwelî ra des şewî şonî, Amîna xerqê nûrî bena. Manayê ci no yo ke bîyayîşê Pêxemberî hînî nêzdî yo. Raştâ zî gama ke duyêşê rebîul-ewwelî beno, Pêxember maya xo ra beno. O wext, hedîseyê metafîzîkî zî benî. Çer hebî cenî, yenî Amîna rê ardim kenî: Meryem, Sara, Asîya, Hawa. Nê cenîyê mubarekî xîzmetê Amîna kenî. Hem zî no xîzmetî bêqusur kenî. Bi no hewa, erjeyê Pêxemberî eşkera beno. Wextê xelesîyayîşî de Amîna qet ezîyêt nêancena. Wexto ke a, teyšan bena zî aye ra yew şerbeto sey gulab anî. Amîna vona ke ne şeker ne zî engemîn sey no şebetî şîrin nîyo. Badê şimitîşê şebetî, canê Amîna rehet beno û yew teyre zî yena bonê aye. Badê zî Pêxember teşrîfê dinya keno:

“tāyili mın dî ḥabîbi mın emîn

âme dūnyā kûmū kavme'l-ḥazırîn” (55)

Ameyîşê Pêxemberî ra dima însanan ra vêşêr, heme çî yeno zîwan. Heme eşya û heywanî ey rê selam kenî. Eyra nê çîyan vanî: Ti xeyr ameyî “seyyîdel kewneynî, sîrrê subhan, rûhê rûhan, fexrê ‘erşî, sahîbel dînîl mûbîn.” Na beş de Xasî, toy îfadeyano Erebkî rê zî ca dono. Înan ra toyî nê yî: “Merheba ya qurrete ‘eynîl wera / Merheba ya men nubî‘te fil Hîra.”

1.11. Beşa Yewendesin

Nameyê no beşî, “enō mebhāşi henî ‘acāyibānu āmey vüçüd şevî mevlūdî” yo û 17 beytî yo. Xasî verî wazeno nawno ke Pêxember, çende zaf ummetê xo rê ehemîyet dono. O vono, gama ke o maya xo ra bi, cadê Homa rê secde keno û badê zî semedê ummetê xo Homayî ra şefaata wazeno. Pêxember vono o, semedê xo çiyêk Homayî ra nêwazeno. O vono ummetê ey aciz o û semedê ci nîyaz keno. Nê malumatan ra dima Xasî, bala wendoxan/goşdaran anceno hedîseyî ke şewa Mewlidî de amey wucûd. Tewr verî behsê adirê Mecusîyan keno:

“ādîrî yine çerāy nîbî çînî

lā-şevy mevlūdide yō bî çînî” (57).

Adirê Mecusîyan, henzar serrî timutim veşeno û qet hewn ra nêşono. Xora Mecusîyî, adirperest î (Özkan, 2016: 30). La şewa Mewlidî de no adir çin beno. Hedîseyo diyin, derheqê yew qesr de yo. No qesr, wayîrê vîst û yew estune yo. La şewa ke Pêxember maya xo ra beno, des û çer hebî estunê ci kuwenî war. Hedîseyo hîrêyin, a şewe behrê Sawa zuwa beno. Xasî nê mucîzeyan ra vêşêr behsê yew cihudî zî keno. No merdêmo cihud, perseno ke a şewe kam gede ameyo dinya. Ey ra vacîyeno ke gedeyê Ebdullahî bîyo. O cadê vono ke wazeno gedeyî veyno. Ey rê Pêxemberî anî. Wexto ke o Pêxemberî veyneno vono o, pêxembero peyin o û nameyê zî Ehmed Mihemed hem Emîn o. O îlawe keno vono, dîno ke o ano, dînanê verinan batil keno.

1.12. Beşa Diwêsin

Xasî no beşî rê no nameponeno: “Enō mebhāşi ḥalîmā-yî sa‘diyānu raḍiyallahu ta‘ālā ‘anhā.” Beş, 24 beytî yo. No ca de hîna zaf behsê Helîma ya ke şitê xo dayo Pêxemberî beno. Verî yew mucîze beno. Amîna, hewnê xo de veynena ke Helîma şit dona lacê aye. Benetî ra toy wext vêreno û yew karwan yeno Mekke. No karwan, semedê gedeyanê şinikan yeno. Ê, Mekke ra toy gedeyan benî û xo het çend serrî mikat kenî. Helîma zî zereyê no karwan de ya. Helîma, Pêxemberî weçînena. Yewna lacê Helîma est o. Nameyê ey Dumrete yo. Wirdî pîya şitê Helîma şiminenî. Wexto ke Mekke ra tepa ageyrenî, her kes ecêb moneno. Çünke herê Helîma zaf şehtîyaye yo û edetî (normal) de nîşno lez têgeyro. La wextê ageyrayîşî de no her ser de hîrê kesî est î ew hewna zî heme heran vêreno. Wexto ke her veyneno her kes ecêb monayo, pey îznê Homayî destpêkê xeberdayîşî keno:

“çünkî niştu mîn muḥammed zü’l-‘alem

yō kō key yî ḥalk bîbî ‘arş ū kalem” (59)

Xeberdayîşê herî ra dima her kes narey ecêb mendişê diyin ciwîyeno. Reya verino ke veynenî yew her xeberî dono. Bira, toy kesî vonî gelo no yew xîyal o? Badê resenî keyeyanê xo û Helîma heta Pêxember beno hîrê serre ey miqat kena. Benetî nê serran de a, yew rey zî necaset nêveynena. Pêxember yew gedeyo pak o. Badê Helîma, Pêxemberî tepa bena dona Amîna. La wexto ke Pêxember şeş serre beno, Amîna zî mirena. A ra dima, Ebdulmutilîb yanî bawkalê Pêxemberî, wayîrê ey vecîno. La di serrî ra dima o zî mireno û datê Pêxemberî na rey ey gîno binê hîmayeyê xo.

1.13. Beşa Hîrêsin

Nameyê no beşî, “enō mebhāşi nuzûl-i vaḥy û mi^rāciyō” yo û 51 beytî yo. Xasî verî wazeno nawno ke Pêxember Homayî ra çende zaf heskeno. Pêxember timutim vono ke semedê ey, Homayî ra vêşêr çîyêk çinî yo. O, şew û roj derheqê Homayî de fikirîyeno û zereyê xo de şîkrê ey keno. Sewbîna çî zî est o: Pêxember zono ke rocêk, ey rê asmên ra çîyêk yeno. Pey nê fikran, rocêk hewna şono koyê Hîra û weyra hedîseyê metafîzîkan ciwîyeno. Nişke ra Cebrâîl vecîyeno yeno û ey rê wehîya verin ano: “Îqre bîsmî.” O, çewres serre yo û pêxembero pêyin beno. No roc ra bedê Cebrâîl, şew û roc ey rê wehîyanê neweyan ano. No hewa benetî ra diwês serrî vêrenî û wextê Mîracî yeno. 27ê Aşma Recebî de Cebrâîl, pey emrê Homayî şono Pêxemberî het û ey ra vono ke Homa wazeno ey huzurê xo de veyno. Pêxember cadê pey awa zemzemî xusul gîno û nimac keno. Dima zî verî şono bi Qudus. Heme Pêxemberî, milaketî û cinî weyra întîzamin hedre yî û pawebi ey î. Pêxember şono verinî, beno mela û pîya nimac kenî. Nimacî ra dima Pêxember, Cebrâîlî rey de şono asmên. Heme sîrrî ey rê ayan benî. Wexto ke resenî Sîdre (Sîdretü’l Müntehâ), Cebrâîl vono eke o, weyra ra aver şo veşeno. Coka Pêxember tena Sîdre ra vêreno. Weyra o, Homayî weyneno:

“dî cemālî yî di rey rey b û şek

lā-belî ninā ebed yâtiş bi fek” (64)

Pêxember di rey, Homayî ra ewnîno. La Xasî vono ke, fek nişno wesfê Homayî bido: “kaş yenî nuştîş bibî baḥr-i ḥubur?” (64). Qur’an de no ayet est o: “Semedê nuştîşê qalanê Homayî, behrî murekeb bî û hende qas zî îlawe bikî, verê qedîyayîşê qalê Homayî, behrî peysenî” (Sureya Kehf, 109). Xasî no ayetî rê telmîh keno. Badê Mîracî Pêxember, tepa şono Mekke. Yew serre weyra vindeno û dima hîcret keno şono Medîne. Weyra zî des serrî vindeno û emrê ey yeno şeştî hîrê.

1.14. Beşa Çarêsin

No beşê dua yo û 11 beytî yo. Ewta Xasî Homayî rê dua keno: Haza Du‘aû Mewlidin Nebîyî. O, verî wazeno nawnoke însanî çî eczî. Coka vono ke ma însanî, kemterîn û qasir î. Heto bîn de zî rehma Homayî ra vono “zaftir” o. O vono însanî, asî û şermende yî. La hewna zî ê, mîyanê xewfî Homayî de yî. Xasî zono eke Homa, filê însanan ra biewnîyo, felatê însanan ason nîyo. Coka no beş de timutim xo erzeno binê rehme Homayî. Vono ke dergahê Homayî ra vêşêr yew ca çinîyo ke însanî şê weyra. Pey nê cumleyen rehmet wazeno:

“tı bi ḥaḳḳî ḥurmeti nāmey ḥû ke

mā faḳîr û bî kesān maḥrûm meke” (65).

No beş kilm o û hîrê beytê peyinî bi Erebkî nusîyayî. Nê beytan de Xasî vono, roco hesabî de mala (înşalla) teksîratê însanan ef bibo. Yew peynîye yo rind wazeno. Vono ke bê rehme Homayî ne o ne zî tu kes şîno raro raştî veyno û bifeletîyo. Peynî de zî semedê heme ruhê Muslumanan fatîha wazeno.

1.15. Beşê Ê bînî

Beşa çarêsin ra dima Xasî, ca dono yewna beş. La nameyê no beşî çinî yo. Ewta vono ey, pey ardême Xaliqî û Pêxemberî no mewlid nuştö. Ewta, nameyê xo sey “Xasî Hezanic” îfade keno. Derheqê nuştîşê Mewlidî de toy malumatano dono. Vono, benetî “kaf”ê Erebi û “kaf”ê sewbîna ziwanan de ferq est o. Coka Mewlid de “kaf”ê sewbîna ziwanan ser hîrê nuqta ronayo û “kaf”ê Erebi de hîrê nuqtay nêronayo. No beş ra bedê

beşa “**Haza Nezmu’t –Tarîxî Lî Muellîfî’l-Mewlidî**” yeno. No beş, seraser bi Erebkî nusîyayo. Derheqê tarîxê nuştişê Mewlidî de yo. Xasî vono ke ey, no Mewlidî, mamosteyê ci Hecî İbrahîmî het serra 1316 yê hîcrî de nušto. Peynî de zî gore bi hesabê ebcedî tarîxê 1316 nuseno. Bedê beşa “**Eyzen Lî Muellîfîhî**” yeno. Yew beyt o û bi Erebkî nusîyayo. Ney ra dima hewna nameyê “**Eyzen Lî Muellîfîhî**” nusîyeno. No beş zî yew beyt o la bi Zazakî nusîyayo. Ewta Xasî vono ey, heme babetê rindî weçînayî û pey înan Mewlidê Mihemed Ehmedî ardo wucûd. Dima ci, beşa “**Haze’t-Teqrîzu Lî’l-‘Ellametî’s-Su’erdi’l-‘Umerîyyî Fethîllah Hesbî**” (Lezgîn, 2013: 54) yeno. No teqrîz hetê Fethullah Hasbî yo ke Sêrtij o ra nusîyayo û bi Erebkî yo. Ewta Fethullah Hasbî, wesfê Xasî û Mewlidê ey dono.

2. MEWLID DE HUNERÊ EDEBÎ

2.1. Ebced û Tarîx Fînayîş

Hesabê ebcedî de, herfan rê numreyî dayîyenî. No hewa, herfan ser ra yew sîstematîk virazîyeno. Wextê verinan de edîbî, tarîxnasî, merdimê fermî no hesab şuxulnayênî. No hesab ra hesabê cummel, ebîcad, ebucad zî vacîyeno (Elker, 2006: 19). Verî toy nuštoxî, peynîyê eseranê xo de pey no hesabî nawnayênî ke eserê xo key nušto. Xasî zî peynî Mewlidê xo de no hesab şuxulneno: فَأَشْهَدُ حَتْمًا هَاهُنَا بِأَبِّ أُبْجَد (66). Ma inkey, no îfade ra nîzdî ra bewnî.

ف : فَأَشْهَدُ	80	ا : 1	ش : 300	هـ : 5	د : 4	ت : 400	= 790
ح : حَتْمًا	8	ت : 400	م : 40;	ا : 1			= 449
هـ : هَاهُنَا	5	ا : 1	هـ : 5	ن : 50	ا : 1		= 62
ب : بِأَبِّ	2	ا : 1	ب : 2				= 5
أ : أُبْجَد	1	ب : 2	ج : 3	د : 4			= 10

Pêro pêser: 1316

Eke ma no îfadeyo Erebkî, herf bi herf analîz bikî ma şînî biresî tarîxo ke Mewlid nusîyayo. Seke ma nawnî, heme herfî rê yew numre kuweno û pêserkerdişê nê numreyan zî ma rê tarîxê nuştişê Mewlidî dono. Xasî, pey no îfadeyo Erebkî nawneno ke eserê xo hîcrî 1316 (mîladî 1899) de nušto.

2.2. Telmî’

Hunerê edebîyan ra yew zî telmî’ o. Eke nuštoxî, yew rêza beytî sewbîna zîwanî de binusî telmî’ beno. Ge-ge zî nuštoxî, heme rêzî ney leteyêkê rêzî sewbîna zîwan de nusenî û telmî’ virazenî (Kocakaplan, 2005: 149). Xasî zî eserê xo de muracatê no hunerî keno:

“iy zî yātu yev hadîsi kev nefîs

men ahabbenî huve ‘ind-i celîs” (38)

Xasî, muracatê yew hedîsî keno. La gama ke no hedîsî nuseno nişke ra zîwan bedelneno. Rêza yewin de wendox mîyanê dinyayê Zazakî de yo. La wexto ke wendox çîmê xo beno rêza diyên ser, na rey xo dinyayê yewna zîwanî de veyneno. Na rey Erebkî, hawsalayê wendoxî gîna binê bandura xo. No ca de zî eynî çî est o:

“kerd û yātu yā muḥammed ya emîn

” أَنْتَ وَمِنِّي رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ (38)

Seke aseno, Xasî rêza diyêni seraser Erebkî nušto. Rêza yewin Zazakî yo û rêza diyên de zıwan bedelîyeno. Xasî hîna zaf weqto ke muracatê ayet, hedîs û dua keno hunerê telmî' şuxulneno. Beyto ke cêr de yo zî de telmî' est o:

“vā bınūsne ümmetey yirî sürür
ümmetün müznibetün rabbün gafūr” (44)

No beş de Homa, qeleme rey de xeberî dono. Aye ra vono ke ummetê Pêxemberî rê şa bîyayîş binuse. La emro diyin de zıwan bedelîno. Zazakî cayê xo Erebkî rê verdono. Zafê wendox zî no ca de fam kerdişî vindî kenî. No îfadeyo Erebkî ra dima hewna Zazakî destpê keno. La wendox badê hewna raştê Erebkî yeno:

“bî müferreḥ vā bî ilhāme rabbî
es-selām hem ‘aleykum ya ebî” (47)

Beyto diyin Erebkî nusfıyayo. La, wendox zafê çekuyî ke na rêze de vêrenî zono. Coka fam kerdişê na rêzî de zaf zehmet nêonceno. La rêzê badêyî ke tede hunerê telmî' est î hende ason nîyî. Semedê wendoxê Zazayan fam kerdişê nê rêzan zehmet o:

"vā dî aşmey hevte ismā'îl zebîḥ
بَارَكَ اللهُ لَكَ حَمَلِ الْمَلِيحِ
āme aşmey heştî musā ḳey mî vā
”ابشري يا أمنة بالمصطفى”(53)

No beş de wendox, bonder beno ke wextê diganîyeyê Amîna de her aşme, yew pêxember yeno zîyaretê aye. Aşma hewtin de Îsmail şono aye het û neql keno ke Homa vono diganîyeyê aye mubarek biki. Aşma heştin de zî Musa şono aye het û diganîyeyê Amîna pîroz keno. No beyt de zî telmî' est o:

“hem niyāz kerd û du‘āyî hem ricā
”رَبِّ أَدْخُلْنَا الدُّعَاءَ وَالرَّجَاءَ”(62)

Xasî verî behsê duayê Pêxemberî keno. Pêxember, wexto ke şono Mîrac, verî nêmacêk keno. Nêmac ra dima zî dua keno. Xasî zî Homa ra wazeno, o û insanî bînî zî daxîlî a dua bibî. Rîpelanê badêyan de zî kê raştê telmî' yenî:

“ḥālîḳî perde vedārut û vā emîn
”لَا تَخَفْ أَنْظِرْ بِخَيْرِ الرَّازِقِينَ”(64)

Mîrac de Pêxember, asmên de geyreno. Weyra zaf çîyan veyneno. O, Homayî zî veyneno. Homa, perde wedarneno û Pêxemberî ra vono wa ey ra biewnîyo. La Pêxember, verî sereyê xo hawanênono. Naye ser Homa, ey ra vono sereyê xo hawani. Nê rêzan de zî telmî' est o:

“tāyîli yendāci ḥallāḳî verā
”vā terā” (63)
“vaḳtu ‘avvul bî ḥaber-dār yev nezîr
vā hemā allahuekber mîn kebîr” (59)

Seke ma verî zî vatibi, ge-ge nuştoxî heme rêzî ney leteyêkê rêzî sewbîna ziwan de nusenî. Xasî telmî' yo ke no hewa virazîyeno zî şuxulnayo. Cor de ma toy mînanan dayî. Heme mînakî ke ma dayî nawnenî ke Xasî, hunerê telmî' eserê xo de zaf şuxulnayo.

2.3. Îktîbas

Edebîyatê klasîkî de nuştoxî, çimeyê dînî ra zaf îstîfade kenî. Eserê klasîkan de hem ayetî hem zî hedîsî, cayê muhîm gînî. Eke nuştoxî, eseranê xo de ca bidî ayet no zî hedîsî rê, no îktîbas beno (Aktaş, 2002: 131). Nuştoxî ge-ge toy leteyanê ayet û hedîsî ge-ge zî heme îfadeyê ayet û hedîsî gînî dekenî zereyê rêzanê xo. Bitaybetî eserî ke muhtewayê înan derheqê babetê dînan de yî de hunerê îktîbasî zaf est o. Mewlid, no tewiran ra yewo. Xasî zî Mewlidê xo de hem ayetan ra hem zî hedîsan ra îstîfade keno:

“eş-şalât û ve’s-selâm yâ habîb” (34)

Xasî no îfade, yew ayet ra girewto. Qur’an de na sure est a: “Ey kesî ke îman kerdî! Şima zî ey rê selat bikêni, selam bikêni” (Sureya Ahzab, 56). Wextê verînan ra heya inkey însanî, semedo ke no ayet nîşan bidî, vatişê “es selatu wes selam” şuxulnenî. Homa wazeno ke her kes Pêxemberî rê selat û selam biko. Xasî, Mewlidê xo de hem ca dono no ayet hem zî çîyo ke ganî biko keno û Pêxemberî rê selat û selam keno. Îktîbaso bîn no yo:

“iy zî yâtu yev hadîsi kev nefîs

men ahabbenî huve ‘ind-i celîs” (38)

Gore bi yew hedîs, Pêxember vono ke kam ey ra hes biko Cenet de ey reyde beno. Coka zaf şairî ke ey ra heskenî, eseranê xo de ca donî no hedîs û waştîşê xo Homayî ra vonî. Xasî zî Mewlidê xo de behsê no hedîs keno. Bira, hedîs ra vono “nefis.” Yanî Xasî estbîyayîşê no hedîs ra zaf şa yo. Çunke zono eke o, Pêxemberî ra hes biko Cenet de ey rey de beno. Xasî, na rêze de Erebkî şuxulneno. No ca de zî îktîbas est o:

“مَرْحَبًا أَيُّ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ” (56)

No beyt, ayeta 107. yê sureya Enbîya ra girîyayo. No ayet de Homa vono ey, Pêxemberî aleman rê sey rehmet erşawito. Xasî zî Mewlidê xo de behsê no ayetî keno. Na rêze de zî îktîbas pey yew hedîs virazîyeno:

“yâ binûsne ümmetey yîrî sürûr

ümmetün müznîbetün rabbün ğafûr” (44)

Yew Hedîs te vacîyeno ke Cenet de her pelan ser de no îfade nusîyeno: Ummetun muznîbetun Rebbun xefûr (Bursevî, 2010). Xasî Mewlid de ca dono no hedîs zî. Manayê ci no yo: Ummet gunekâr o; Homa ef kerdox o. No beyt de Homa, qeleme ra vono ke o, ummetê Pêxemberî rê şa bîyayîş wazeno. Coka qeleme ra vono no çî binusî. Na rêze de zî ayet ra îktîbas est o:

“ârde ikra^c bismi kalbi yîde yâ” (61)

Nuştox pey îfadeyê “ikra bîsmî” sureya Alakî ra îktîbas kerdo: “Îkra' bîsmî rabbîkellezîy Xalak” (sureya Alak, 1). Pêxember rocêk şono eşkefta Hîra û weyra ey rê wahîy nuzul beno. wahîya yewin pey “ikra bîsmî” destpê keno. Xasî zî Mewlidê xo de no behs ser vindeno û wahîya yewin ra îktîbas keno. Yewna îktîbas no yo:

“tāyili yendāci ḥallāḳi verā

أذنٌ مِّنِّي يَا حَبِيبِي” (63)

No rey sureya Nemcî ra îktîbas bîyo. No sure de nê qalî est î: Badê, ey rê nîzdî bi. Xo da o het û hîna nîzdî bi (Sureya Necm, 8). Gore bi zaf alîman no ayet, derheqê Mîracî de yo. Mewlid de zî Xasî vono Homa, Pêxemberî ra Mîrac de vono mi ra hîna nîzdî bi.

2.4. Cînas

Şîr de çekuyî ke hetê veng û formî ra eynî no zî yewbînan ra nêzdî la hetê mana ra yewbînan ra cîya bişuxulî no cînas beno (Kocakaplan, 2005: 24). Xasî zî Mewlidê xo de çend tewir cînas şuxulneno. Înan ra yew **Cînaso Lahîk** o. Eke çekuyan ra tena yew herf cîya bibo no cînaso lahîk o. Beytê ke cêr de yî de no tewir cînas est o:

“eş-şalât û ve’s-selâm yâ ḥabîb

dâ’imâ tōrū biyāri yâ tabîb” (34)

“yev bîdō yev dirheme bi ḳalbu şedîd

zey di bedr û hem ḥuneynde bō şehîd” (37)

“heybetân rā bîdi şaḳḳı secde berd

ba’di secdi yâ çıyācî rabbu ferd” (44)

“hem dî hevni bî ḥisābi nādirî

ger biyî yātış bi emr-i ḳādirî” (53)

“ey geli ‘āḳil tamām û ‘āliyān

mā çı zāni ḳadr-i dürr-i ḡāliyān” (54)

“baḥr-i sāvā zuvā bî yevzî ā şevî

ev tede nî mende aşlā yev hevî” (57)

“sa’diyān vaḳtu ḳū dî ḥükmi herî

bî muḥayyer yā ḥalîmā rā yeri” (58)

“hendî zānā kō tamām bî va’di yî

yev resûl aşlā çinîkō ba’di yî” (61)

“hem cîri bî ā cemî’-i zü’n-nîḳāb

hā çî cennet hā cehennem hā ‘ikāb” (62)

“dî cemāli yî di rey rey bî ū şek

lā-belî ninā ebed yātış bi fek” (64)

Seke aseno Xasî, Mewlidê xo de cînaso lahîk rê zaf ca dono. Pey nê cînasan hetê ahengî ra eserê xo hîna serkewte keno. Mewlid de sewbîna cînasî zî est î. Înan ra yew **Cinaso Mutaraf** o. No cînas de çekuyan ra yewî de yew herf hîna vêş o. Yanî yew çekuye, zereyê çekuya bîn de ya:

“yev nübüvvet yevzî t̄at nāme bî
yev saʿadet yevzî rîf̄at yā ebî” (41)

“vaq̄tu bî şeş aşme hamli ey cîrî
kerd ʿabdullahi qaşdi ticîrî” (54)

“yā zerey mîn bî dînimî vey lîmîn
h̄alîkî yerdâ yetîm nō hamli mîn” (54)

“çünkî pāştey yî ser û nûruʿl-enām
yî bîzāni her zî yaʿfûr bî bi nām” (58)

Nê mînakî zî eşkera kenî ke Xasî, cînaso mutarafî zî şuxulneno û wazeno pey no hunerî ahengê eserê xo pêt biko.

2.5. Mecazo Mursel

No hunerê edebî de yew çekuye, yewna çekuye ver şuxulîyena. Ristimê na çekuya Erebkî “ce-ve-ze” ra yeno û manayê ci “cayê vîyartişî no zî raro vîyartişî” yo (Eliaçık, 2013: 39). No huner de çîyo tewr muhîm, ganî benetî çekuyan de munasebetê yewbînan monayîş çinîbo. Benetî çekuyan de munasebetî sey ca-rewşe, lete-pêroyî, taybetmendî-pêroyî, semed-netîce, toyîye-zafîye, zere-teber usb est î. Xasî zî eserê xo de ca dono mecazo mürselî rê:

“hem bi h̄u zānāyina yō h̄ālî niyō
gō cîri ʿazmānî rā çîke biyō” (60)

Xasî vono ke Pêxemberî zonayêni ke o tena nîyo, yew ey paweno. Coka o, timutum pawebi yew çî yo. Pêxember pawebi wahîyî yo. Coka Xasî vono o, asmên ra çîyêk paweno. Bi eslê xo de Pêxember Homayî ra çîyêk paweno. Yanî Xasî Homayî ver ra asmên vato: Asmên = Homa. Benetî çekuyan de munasebetê ca-rewşe est o. Na rêze de zî mecazo mursel est o:

“ārde ikr̄aʿ bismi q̄albi yîde yā” (61)

Xasî gama ke sureya Alakî ra yew ayet gîno, heme ayet rê ca nêdono. Ney ver yew leteyê sureyî gîno: Îkra bîsmî = Sureya Alekî ra yew ayet. Benetî çekuyan de munasebetê lete-pêroyî est o. La wendox no lete ra fam keno ke Xasî behsê sureya Alekî keno. No beyt de zî mecazo mursel est o:

“mā bi fek taʿrîf biker hem medħi yî” (36)

Însanî gama ke çîyêk terîf kenî ziwane xo şuxulnenî. La no ca de Xasî vono ke ma pey fekî terîf bikî. Her çiqas o fek vaco zî qesdê ey ziwano: Fek = Ziwano. Benetî çekuyan de hem munasebetê lete-pêroyî hem zî zere-teber est o. Yanî yew mecazo mursel o pêto. Yew mecazo mursel zî ewta est o:

“şî keye yâ kiye hû rā hāl û hevāl” (51)

Wexto ke Zazayî benetî xo de qalî kenî ge-ge semedê cenî û eyelan çekuya keye şuxulnenî. Mîsale vonî “keye û kulfetî senênî?” Mewlid de zî no hewa yew îfade est o: Kîye = Cenî û eyelî. Benetî çekuyan de munasebetê ca-însan est o. No beyt de zî kê şînî mecazo mursel veynî:

“rabbi hālî mā bi hû tō rā ‘āyān
lāzîmey hendî çiyā yācu zivān” (34)

Xasî ewta vono halê însanan eşkera yo. Yanî Homa xora heme çî veyneno. Coka hewce nîyo ke însanî halê xo Homayî ra vacî. La Xasî însanî ver ra çekuya ziwani şuxulneno: Ziwano = Însan. Her çiqas o ziwano vaco zî qesdê ey însano. Însan halê xo vono ziwano ney. Benetî çekuyan de munasebetê lete-pêroyî est o. Beyto cêr de zî no huner est o:

“linge eşte zengü ey hayrû’l-enām” (62)

No ca de Xasî derheqê Mîracî de toy çîyan vono. Pêxemberî se kerdo senê hewa têgeyrayo ser vindeno. La seke cor de zî aseno ge-ge nameyê ey nêvono. Ney ver “xeyrul-enam” vono: Xeyrul-enam = Hz. Mihemed. Mewlid de ge-ge zî semedê ey “xeyrul-beşer” vacîyeno. Pey nê îfadeyan mecazo mursel virazîyeno. No ca de zî no huner est o:

“hālîkî verdā yetîm nō hamli mîn” (54)

Amîna, wexto ke pêhesîna mêrdeyê aye merdo zaf xemgîn bena. Cadê lacê ey Hz. Mihemed yeno vîrê aye. Zona ke o hînî yew yetîm o. La seke rêze de zî aseno nameyê Hz. Mihemedî nêvona. Ney ver vona “hemlê min”. Coka ewta zî mecazo mursel est o. Ewta zî no huner est o:

“akli hayvānî ebed yer pî meke” (39)

Beşa ke na rêze tede vêrena de Xasî, behsê sîrrê Homayî keno. O, pîliyeyê Homayî ser vindeno. Sîfetê Homayî çînayî înan vono. Ge-ge zî nameyê Homayî ney sîfetê ey vono. Rêza ke cor de yî de zî no çî keno: Ebed = Homa. Yanî raştaraşt Homa nêvono. Ney ver yew sîfetê Homayî ebed (beka) ano ziwano ser. Benetî çekuyan de munasebetê taybetmendî-pêroyî est o.

2.6. Teşbîx

Teşbîx de di çîyî ke yewbînan monenî est î. Nuştox vono çîyo sist, çîyo pêto/hêzin ra moneno. Teşbîx de çer unsurî est î: Muşebîh (benzeyen), Muşebîhun bîh (kendisine)

benzetilen), Hetê şibnayîşî (benzetme yönü), Edatê teşbîxî (Benzetme Edatı) (Lezgîn, 2017: 55; Çetin, 1998: 203). Kê Mewlidê Xasî de zî raştê no hunerî yenî:

“hâli miskin û faqîr û nâkişân
rû reş û zerre siyâhi zey hesân” (33)

No beyt de teşbîxo mufasal est o. Teşbîxo mufasal de heme unsurê teşbîxî est î. Xasî vono ke halê miskîn, feqîr û naqisan sey hesanî rîreş û zerresîya yo. No beyt de unsurê teşbîxî nînanî: Muşebîh: Miskînî, feqîrî, naqisî; Muşebîhun bîh: Hesân; Hetê şibnayîşî: Rîreş, zerresîya; Edatê teşbîxî: Zey. No beyt de zî eynî teşbîx est o:

“ame ʿazmânra cühüdî tār û mār
kerdî pîr û eşti şî yîzey gubâr” (51)

Vacîyeno cihudî sey xubarî vila benî, tar û mar benî. No ca de heme unsurê teşbîhî est î. Coka teşbîxo mufasal o. Unsurê teşbîxî: Muşebîh: Cihudî; Muşebîhun bîh: Xubar; Hetê şibnayîşî: Tar û mar; Edatê teşbîxî: Zey. No ca de zî Xasî eynî teşbîx şuxulneno:

“baʿdi cû teyšân biyâ ez bî hisâb
mîn dî ame şerbeti kev zey gül-âb
lâ-belî nî şekker û nî engmîn
çîke zey yî şerbetî nî bî şîrîn” (55)

Weqto ke biyayîşê Pêxemberî nêzdî beno, Amîna toy mucîzeyan veynena. Cenîyî mubarekî sey Meryem, Sara, Asîya xîzmetê aye kenî. Yew wext yeno Amîna teyšon bena. A game aye rê yew şerbeto ke gulab moneno dayîyeno. A vona ke no şerbet engimên û şeker ra şîrênê o. No beyt de unsurê teşbîxî nînanî: Muşebîh: Şerbet; Muşebîhun bîh: Gulab; Hetê şibnayîşî: Şîrên; Edatê teşbîxî: Zey. No beyt de zî teşbîx est o:

“şeyh başrî yātu zey küh-i uhud
zerdi mā bi gō di yev mevlūd de bîd” (37)

No beyt de, teşbîxo muxtasar est o. Teşbîxo muxtasar de hetê şibnayîşî nêvacîyeno. La hewna zî wendox, zono ke qesdê nuştoxî çinayo. Beyto ke cor de yo de Şêx Basrî vono sey koyê Uhudî zerdê ey bibî zî hewna zî tipinî mewlid de dono. Qesdê Şêx Basrî zafîyeyê Zerdan o. La o, ney nêvono. Unsurê teşbîxî: Muşebîh: Zerd; Muşebîhun bîh: Koyê Uhudî; Edatê teşbîxî: Zey; Hetê şibnayîşî-. Beyto ke cêr de yo de zî teşbîx est o:

“yō ʿaql kû aşlî yî âvev harî
...
gō bibō zey meşk perçe ây birā” (39)

Vacîyeno eqlê însanî, meşke perçe moneno. La kum hetra yewbînan ra monenî nêvacîyayo. Coka teşbîxo muxtasar o. La wendox fam keno ke Xasî vono, eqlê însanî verê sîrrê Homayî de ecz o, bêqiyet o. Unsurê teşbîxî: Muşebîh: Eqlê însanî; Muşebîhun bîh: Meşke Perçe; Edatê teşbîxî: Zey; Hetê şibnayîşî-. Ewta zî teşbîx est o:

“mā hūri yātu enō her gō direy

de bîmānō nişkenu biyor û çirey
mā di enkā yîneni zey yev gāzāl
meş kenu reyrā bi emr-i lā-yezāl” (59)

Helîma wexto ke şona Mekke, herê aye zaf sist o. Yew hero şehtîyaye yo. La Helîma, semedê miqat kerdişî Pêxemberî gîna û pîya wenişenî herî. No her, narey zaf lez û weş şono. Xasî vono sey xezal rara şono. La tam nêvono sey xezal lez û weş şono. Coka teşbîxo muxtasar o. Unsurê teşbîxî nînanî: Muşebîh: Her; Muşebîhun bîh: Xezal; Edatê teşbîxî: Zey; Hetê şîbnayîşî-. No beyt de zî teşbîx est o:

“tāyilî ānyā kū qalbi yî hemān
bî ze rōc vaqtu yenō miyāni çimān” (61)

Xasî vono wehya verin de qelbê Pêxemberî sey rocî beno. La tam nêvono sey rocî roşn bi. No semed ra teşbîxo muxtasar o. Unsurê teşbîxî nînanî: Muşebîh: Qelb; Muşebîhun bîh: Roc; Edatê teşbîxî: Ze; Hetê şîbnayîşî-. Beytî ke cêr de yî de zî tewirê teşbîxî est î:

“kevti çolū kerbelā-yî kāfirî
şî hattā dūri mekkî zey ādirî
...
vaqtu dî kevti dîmā zey vergi hār
şî biyî berh-i civānî hey hevār” (50)

Beyto yewin de teşbîxo muxtasar est o. Vacîyeno kafirî sey adir î. La kum hetra yewbînan ra monenî nêvacîyayo. Hewna zî wendox fam keno ke kafirî zaf hêrsbîyaye yî. Unsurê teşbîxî neyî: Muşebîh: Kafirî; Muşebîhun bîh: Adir; Edatê teşbîxî: Zey; Hetê şîbnayîşî-. Beyto diyin de teşbîxo mufasal est o. Vacîyeno kafirî sey vergê har î. No ca de heme unsurê teşbîhî est î. Unsurê teşbîxî nînanî: Muşebîh: Kafirî; Muşebîhun bîh: Verg; Edatê teşbîxî: Zey; Hetê şîbnayîşî: Har. No ca de zî teşbîx est o:

“küfr-i dūnyā kerd bî şev bî gümān” (36)

Na rêze de vateyo mecazî est o. Xasî vono ke kufr, hende zaf bibi ke dinyayî sey şewe tarî kerdebi. Ewta manayê şewe menfî yo. Yanî yew kes, şewa tarî de nişno rarê xo weş veyno coka timutim gamanê xeletan erzeno. Gore bi Xasî kufr, dinya no hewa yew ca keno. Kufr, heme ca ra roşn wedarneno û tu kes nişno raro raşt/rarê heqqî veyno. No ca de teşbîxo belîx zî est o. Teşbîxo belîx de edatê teşbîxî û hetê şîbnayîşî nêvacîyenî. Unsurê teşbîxî nînanî: Muşebîh: Dinya; Muşebîhun bîh: Şewe; Edatê teşbîxî:-; Hetê şîbnayîşî-. Yew teşbîxo belîx zî ewta est o:

“serrî saqîî vāt cāv mevlūd tede
vānenî yō cennetu yî hāy tede” (38).

Nê rîzan de vacîyeno ke cayo ke tede mewlid wanîyeno sey cenetî rind o, mubarek o. La çekuyê rind û mubarekî nêvacîyenî. Edatê teşbîxî zî nêşuxulîyeno. Unsurê teşbîxî: Muşebîh: Cayo ke tede Mewlid wanîyeno; Muşebîhun bîh: Cenet; Edatê teşbîxî:-; Hetê şîbnayîşî-. Nê beytan de zî teşbîx est o:

“çünkî haddi harf û şavtān qaṭ niyō
sırr-ı hallāk-i cihān yî vāciyo

...

hâşilî kaç eşkeni rüşeni çirā
hükmi rocî sist kerū hükmi hū rā” (40)

Nê beytan de di hebî teşbîxo belîxî est î. Xasî vono herf û sewtî, sey roşnê çira sist î. Eksê ney zî, sîrrê Homayî sey hukmê rocî pêt o. La beytan de heme unsurê teşbîxî ca nêgirewtî. Unsurê teşbîxî nînanî: Muşebîh: Herf û sewtî, sîrrê xellaqê cîhanî; Muşebîhun bîh: Roşnê çira, hukmê rocî; Edatê teşbîxî:-; Hetê şibnayîşî-.

2.7. İstîare

İstîare hetêk ra teşbîx moneno. İstîare de zî di çî yewbînan monenî. La tena no muşebîh no zî muşebîhun bîh şuxuliyeno. Eke tena muşebîh bibo no istîareyo meknî (kapalı istiare) yo. Tena muşebîhun bîh bibo zî o wext istîareyo musaraxa (açık istiare) beno. Edebîyatê klasîkî de nuştoxî no huner zaf şuxulnenî (Demir, 2009: 70). Mewlidê Xasî de zî mînakê istîareyî est î:

“çünkü şev bî âme şâhi enbiyân” (35)

Na rêze de istîareyo musaraxa est o. Xasî vono ke Hz. Mihemed, benetî pêxemberan de sey şah o. La nameyê Hz. Mihemedî rêze de nêvêreno. Tena nameyê muşebîhun bîh vêreno. Xasî Mewlid de toy cayan de semedê Homa zî vono şah:

“yō  aql k  aşlı y   vev  ari
y  çı z nu h kmi ş hi ekberi” (39)

Xasî semedê Homayî vono “Şaho Ekber”. La nameyê Homayî rêze de nêvono. Tena nameyê muşebîhun bîh vêreno. No hewa istîareyo musaraxa virazîyeno. Sewbîna beytan de zî o, semedê Homayî vono şah: “p  bız ni p liyey  y ş hi m ” (36). Xasî semedê Am na z  vono şah:

“ba de c  ş  y  bi  urfi  y zam n
v şte  abdullahi ri ş hi cih n” (52)

No ca de zî k  raşt  istîareyo musaraxa yen . Xas  vono Am na, şah  c hanan monena. La namey  Am na r ze de n v reno. Tena namey  muşeb hun b h v reno. Na r ze de z  eyn  huner est o la tena Am na ra sultan vac yeno: “t ri m jdey n  bi sult n-i ver ” (53). No beyt de z  ist are est o:

“ş  med ne h lık  d  n  veş 
kaybi  abdullahi ş rbet verduş ” (54)

No beyt, derheq  merdiş  Ebdullah  de yo. Ewta semed  merdiş , ş rbet werdiş  vac yeno. La namey  merdiş  beyt de n v reno. Coka no z  ist areyo musaraxa yo. Semed  merdiş  Ebdulmuttal b , n  qal  vac yen :

“k bri ri meym n b   abdu’l-mu talib” (60)

Na r ze de semed  merg , meyman b yay  vac yeno. La namey  merg  r ze de n v reno. Tena namey  muşeb hun b h v reno. No semed ra ewta z  ist areyo musaraxa est o.

Mewlidê Xasî de hunerê teşxîs û întakî zî xo rê ca veynenî. Gore bi toy çimeyan teşxîs û întak zî zereyê îstîareyo meknî (kapalı istiare) de yî. Coka kancîn ca de teşxîs û întak est o weyra îstîareyo meknî zî est o (Demir, 2009: 75). Ma cêr de behsê teşhîş û întakî kenî. Nê cayan de îstîareyo meknî zî est î.

2.8. Teşxîs û Întak

Nuştoxî ge-ge heywanan, nebatan û çiyê êbînan sey însanan veynenî û nê çiyî sey însanan têgeyrenî. No teşxîs o. Eke nê çî sey însanan xeberî bidî o wext zî întak beno. Nê hunerî zaf rey pîya şuxulîyenî. Mewludê Xasî de nê hunerî est î:

“pîze dekûnân bîko cûş û tarab
gō bîvâz û tîm ʿafû yâcu ā rabb
āy kō ez ver dā gunehkār û ʿafû
vâzenā îri bi nāmey tō ʿafû” (37)

Nê beytan de nan, sey însanan têgeyreno û xeberî dono. Tewr verî ma veynenî ke yew kelecânî ci girewto. Pîzeyê însanan de zaf şa yo. Yanî sey însanan têgeyreno. No teşxîş o. Badê destpêke xeberdayîşî keno. No zî întak o. Nan, Homayî rey de xeberî dono û efê însanan wazeno. Beytê ke cêr de yî de zî nê hunerî est î:

“ba^cdi cû yâ ey qalem nuştîş bîke
yâzdi emri tōde yâ yâtiş bîke
...
vaqtu ānā yâ şînāvut ey qalem
tāyîli şî secde³ û bî heş bî hem
secde rā vaqtu vurişte rabbenā
yâtî hallāki minî ez yînenā
lā-belî kāmū kû nāmey yî hemā
āme nuştîşî nāmeyî tō dir bî mā
...
heybetān rā bîdi şakqî secde berd
ba^cdi secdi yâ çîyâcî rabbu ferd ” (43,44)

Nê beytan de qeleme, hem sey însanan têgeyrena hem zî xeberî dona. A vona ez emrê Homayî de yo. Verê Homayî de secde kena. Badê, verê yew çî de ecêb monena. Ewnîna ke nameyê Homayî het yewna name est o. No name Mihemed o. A, Homayî ra no name persena. Homa aye ra vono, derheqê ummetê Hz. Mihemedî de toy çîyan binuso. Gama ke qeleme nê çîyan nusena yew gome vindena. O wext Homa aye ra vono “bes teeddub ya qalem! (bişermaye!)” Pey nê qalan qeleme şeqîyena. Seke aseno beytan de hem teşxîs hem zî întak est o. Na rêze de zî teşxîs est o:

“gō bîbō derg nō kitābu nāzenîn” (53)

Nazenîn bîyayîş hîna zaf semedê însanan vacîyeno. La Xasî kitabî ra vono nazenîn. Pey nê îfadeyan o, hunerê teşxîsî şuxulneno. No beyt de zî eynî huner est o:

“dār ū ber pīr ū tedir bermāy bi hāl
hem çīkā hayvānī der sehl ū cibāl” (54)

Hama ke Amīna diganīyīye de bena şeş aşme, pīyê Pêxemberî Ebdullah semedê bazirganīye/ticaret şono toy bajaran. Wexto ke reseno Medīne weyra nêweş beno ū weyra no nêweşî ra mireno. Xasî vono, heme heywanî ū nebatî no merdiş rê bermenî. Beytî ke cêr de yî de întak est o:

“yā ʿaceb munde memān-i saʿdiyān
ez binīşiklī eger şī āsimān
çünkī niştu mın muḥammed zü'l-ʿalem
yō kō key yī ḥalk bībī ʿarş ū qalem
eyrū pāştey mın bi ḥū efdal tırā
māsivā rā bāş bızāni ey verā” (59)

Helīma şitê xo dona Pêxemberî ū ey miqat kena. Wexto ke Helīma şona Mekke, semedê Pêxemberî bîgo, yew hero zaf şehtīyaye aye de est o. No her lez nêşono. Helīma Pêxemberî gīna ū pīya agēyrenî. La na rey her, zaf lez şono. Bira, tu her nişno reso ci. Herkes no rewşe rê ecêb moneno. Her, no rewşe fam keno ū pey emrê Homayî destpêkê xeberdayîşî keno.

2.9. İstîfham

Ristimê no hunerî pers o. Nuştoxî derheqê toy çīyan de persan persenî ū no hewa îstîfham yeno wucûd. No proses de edatê persî şuxulīyenî (Kocabıyık, 2017: 649). No huner de malumato newe pawitiş mecburî nīyo. Bira, zaf rey nuştoxî, çīyî ke ê cewabanê zonî persenî. Yanî armancê înan çīyêk bonderbīyayîş nīyo. Ê wazenî, kelecane xo eşkera bikî ū wendoxan zî dekî yew kelecane. Mewlidê Xasî de zî no huner est o:

“key yenō cā rabbi ḥaḫḫi şükri tō” (33)

Xasî, beşo ke na rêze te de vêreno de medhê Homayî keno. O, eczīyetê însanan zî nawnenno. O vono, heme çî Homa ra yo ū ganî insanî zî Homayî rê şikr bikî. La insanî her çiqas şikr bikî zî hewna zî nişnî heqqê lutfê Homayî bidî. Coka o vono insanî ebed ra heya ezel zikrê Homayî bikî gelo heqqê şikrê Homayî ca yeno? Her çiqas seke Xasî bêrsiv nêzono biaso zî o zono ke no mumkîn nīyo. No beyt de zî îstîfham est o:

“yō kū ḥallāḫ-i cihān-ı medḫi yī
kerdu mā hendī çı yācin vaşfi yī” (36)

Xasî derheqê Pêxemberî de xeberî dono. Wazeno wesfê ey bido. Badê yeno vîrê ey ke Homayî, medhê Pêxemberî kerdo. No semed ra gore bi ey, hînî hewce nīyo ke sewbîna kesî bicerebnî ke wesfê Pêxemberî bidî. Yew îstîfham zî ewta est o:

“bes niyō hendī çı yāci āy fetā” (38)

Xasî no beş de vono, ê însanî ke mevlid donî wendiş û Pêxemberî ra hes kenî şonî Pêxemberî hetî. O vono no çî ra baş yewna çî çinî yo û coka sewbîna qalan rê hewce çinî yo. Na rêze de zî îstîfham est o:

“mā çı zāni qadr-i mevlūdī binās” (38)

No beş de, hîkmetê mevlid waneyîş ser vindirîyeno. Kesî ke mevlid wanenî, kesî ke mevlid donî wendiş, cayo ke te de mevlid yeno wendiş û ê çîyî bînî ke derheqê mevlidî de yî medh benî. Xasî no hewa cerebneno ke qedrê mevlidî bido çiman ver. La hewna zî vono ke ma qedrê mevlidî nêzonî. Ewta zî îstîfham est o:

“yō ʿaql kû aşlı yî āvev ʰarî
yō çı zānu ʰükmi şāhi ekberî” (39)

Rêzanê verinan de Xasî derheqê însanî de toy qalan vono. Gore bi ey însan, awe û herrî ra virazîyayo û zaf hetan ra noqsan o. Coka însan, nîşno hukmê Homayî tam fam biko. Beyt de semedê însanî çekuya eqlî şuxulîyeno. Beyto ke cêr de yo de zî îstîfham est o:

“hāşilî qaş eşkeni rûşeni çırâ
ʰükmi rōcî sist kerû ʰükmi ʰû râ
ʿaql û ʰarf û şavṭi māzî yō qader
eşkeni sırrân bi fek biyâri teber” (40)

Xasî vono herf û sewtî, sey roşnê çira sist î. Eksê ney zî, sîrrê Homayî sey hukmê rocî pêt o. Coka herf û sewtî nîşnî sîrrê Homayî tam bîyarî ziwan ser. Eynî hewa, eqlê însanî zî nîşno sîrrê Homayî tam fam biko. Coka eql zî mîyanê eczîyetî de yo. Sîrrê Homayî eql, herfan û sewtan ser de yo. Nê rêzan de îstîfham est o:

“lâ-belî kāmû kû nāmey yî hemâ
āme nuştîşî nāmeyî tō dir bî mā
...
baʿdi secdi yâ çıyâcî rabbu ferd” (43, 44)

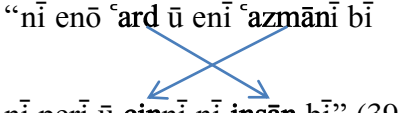
Wexto ke Homa qeleme ra vono ke nameyê Hz. Mihemed binusne, qeleme ecêb monena. Çunke Homa reya verina ke nameyê xo het de yewna name roneno. Coka a, nameyê Pêxemberî Homa ra persena. Wextê nuştîşî de yew game qeleme vindena. Naye ser Homa veng dono qeleme rê. Qeleme verê Homayî de secde kena û emrê Homayî pawena. Ewta zî îstîfham est o:

“hāşilî hendî çı yâcî ey beşer
...
vaşfi yî hendî yenî yâtiş tamām
...
qaş yenî nuştîş bibî baḥr-i ʰubur” (64)

Nê rêzan de vacîyeno ke medhê Pêxemberî zî zaf ason nîyo. Pêxember şono Mîrac û Homayî veyneno. O, no hewa çîyî ke tu qulê Homayî nîşno veyno muşahede kerdo. Homayî zaf sîrrê xo nawnayî ey. Gore bi Xasî, Pêxember hende însano pîlo ke çew nîşno tam wesfê ey bido.

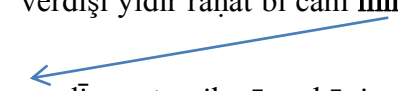
2.10. Leff û Neşr, Îade, Îştîkak

Hunerê edebîyan ra yew zî **leff û neşr** o. Manayê çekuya, pêser ardiş û vilakerdiş o. No huner de şaîrî rêza yewin de toy çekuyan şuxulnenî. Eke rêza diyin de çekuyî ke derheqê çekuyanê rêza yewin de vêrenî de yî bişuxulnî no leff û neşr beno. Eke rêz kerdişê nê çekuyan de yew întîzam bibo, no leff û neşro murettêb o. Eke întîzam çînî bo no zî, leff û neşro muşevves beno (Haşıcı, 2010: 20). Xasî no beyt de muracatê no hunerî keno:

“nî enō **ard** û enî **azmānî** bî

 nî perî û **cinnî** nî **insān** bî” (39)

Seke aseno, rêza yewên de çekuyê “erd û asmên” vêrenî. Rêza diyên de zî çekuyî ke derheqê înan de yî yanî “cin û insan” vêrenî. İnsanî erd de, cinî zî hîna zaf asmên de ciwîyenî. La Xasî nê çekuyan întîzamin rêz nêkono. Yanî verî kombînyasyonê “erd-insan” nêkeno. Coka ewta leff û neşro muşevves est o. Xasî hunerê îade zî şuxulneno.

Eke nuştoxî, pey çekuya ke pêynî rêza yewin de ya, rêza diyên destpê bikî no **îade** beno. Wendox, eserê xasî de zî raştê no hunerî yeno:

“verdişi yîdir rahat bî cānı **mın**

mın dî yev tayrike āme bāni mın” (55)

Rêza yewên pey çukuya “min” qedîno. Rêza diyên zî pey no çekuye destpê keno. Xasî pey no beyt, hunerê îade rê yew mînak dono.

Yew beyt de no zî rêze de eke çekuyî ke eynî ristim ra yî pîya bibî no huner ra **îştîkak** vacîyeno. Mewlidê Xasî de kê raştê no hunerî yenî:

“hem muḥammed **mürsel** û **mürsil** ezā” (48)

Na rêze de çekuyê “mursel” û “mursîl” eynî ristim ra yenî. Wirdi zî ristimê “resel” ra yenî wucûd. Rêza ke cêr de ya de zî eynî huner est o:

“مَرْحَبًا يَا عَالِمَ الْعِلْمِ الْأَزَلِّ” (56)

Çekuyê “alîm” û “ilm” ristimê “ ‘lm ” ra virazîyayî. No semed ra ewta zî îştîkak est o. Seke mînakî zî nawnenî Xasî, hunerê leff û neşr, Îade, Îştîkak zî eserê xo de şuxulneno

2.11. Nîda

Ge-ge şairî dekuwenî mîyanê kelecânî. Ê wextan de şairî, çiyî ke verê ey de yî rê xîtap kenî. Nameyê no hunerî nîda yo. Zaf rey pey înterjeksîyonanê (unlem) sey ey, vax, ya, eyvax, eya virazîyenî (Külekçi, 2005: 142). La timutim nê înterjeksîyonî nêbenî. Ge-ge bênan zî nîda virazîyeno (Selçuk, 2017: 1042). Mewlidê Xasî de zî no huner şuxulîyeno:

“**ey** birā-yı dīnī tim gūş-dāri bī” (34)

“henkī nān ū şōle zī rūne **birā**” (35)

“nā dūnyā hem mekkede **ey** ‘āşıkān” (35)

“bes niyō hendī çı vāci **āy** fetā” (38)

“gō bibō zey meşk perçe **āy** birā” (39)

“yā **bibe** aḥmed hemā şāh-i vedūd” (40)

“ba^cdi cū yā **ey** kalem nuştıŝ bıke” (43)

“ḥālîkîyā bes te^ceddeb **yā** kalem” (44)

“kaybi ibn-i ādemī **ey** ins ū cinn” (45)

“yā selām hem ‘aleyke **ya** re^cis” (53)

“āminā bermā ū yā **āh** ū keser

yā zerey mın bī dīnīmī **vey** lımın” (54)

“secde rā vaḳtu vurişt yā **rabbenā**” (56)

“māsivā rā bāŝ bızāni **ey** verā” (59)

“ey zī bī şā māzī şā ke **rabbenā**” (60)

“yā ḥūri **rabbi** tı zāni yīnenī” (60)

“kerd ū yātu bire mın het **āy** merām” (61)

“yā dı şūre **yā** muḥammed hem emīn” (63)

“ḥālîkî perde vedārut ū yā **emīn**” (64)

“ger tı bānī fī^cli mārā **āy** ḥudā” (65)

Seke mînakî zî nawnenî Xasî, eserê xo de ca dono hunerê nîdayî. Fekê Xasî, Homa, Amîna, pêxemberî bînan, qeleme, Cebraîlî ra no huner virazîyeno.

2.12. Husnî Talîl

Eke nuştox behsê yew hedîse, yew çî biko û semedê înan, semedo raşt ney yewna semedo rind û şairane binawno no husnî talîl o (Coşkun, 2007: 168). Kê eserê Xasî de zî raştê no hunerî yenî:

“yā bibe aḥmed hemā şāh-i vedūd

şekli ṭayrā ṭāvuse āme vücūd” (40)

Tawûs, benetî teyran de tewr rindan ra yew a. Tewir tewir rengî aye de est î. Bitaybetî boçikê aye zaf balkeş o. Boçikê aye zaf pîl o û pey yew estetîko pîl virazîyayo. Xasî vono semedê no rindeyî, Pêxember o. Gama ke Homa vono “Bibe Ahmed!” şeklê tawûsî zî yeno wucûd. No semedo raşt nîyo. La Xasî muracatê hunerê husnî talîlî keno û vono semed no yo. No beyt de zî husnî talîl est o:

“secde berd pānc rāy bi kaybi sermedî
yō sebeb rā mārî pānc farzî tamām” (41)

Xasî vono hama çîyêk û tu kes xelq nêbîyo, ruhê Pêxemberî xelq beno. No ruh, verê Homayî de panc rey secde keno. Coka musulmanan rê panc wext nimac ferz o. La kê nîşnî hetê dînî ra vacî semed kesîn no yo. Bira, gore bi toy hedîsan verî musulmanan rê pancas wext nimac emr beno. Bedê wexto ke Pêxember şono Mîrac weyra Homayî ra rîca keno û nimac fineno panc wextî. Verê no beytî de zî Xasî vono ruhê Pêxemberî ra çilkî kuwenî war. Nê çilkan ra zî birinc û gule yenî wucûd. No zî yew husnî talîl o. Ewta zî no huner est o:

“sê hezār û yist hezār û zîde çār
vaqtu yî çilki kû yî rā bî berî
her gō yev bî rûhî yev peygamberî” (42)

Gore bi toy hedîsan 124.000 pêxemberî ameyî. Xasî no humare girêdayeno Hz. Mihemedî. Ma verî zî vatibê, ruhê Pêxemberî ra çilkî kuwenî var. Xasî vono yew rey de 124.000 çilkî kuwenî var û nê çilkan ra ruhê 124.000 pêxemberî yenî wucûd. Nê rêzan de zî husnî talîl est o:

“nūr bî nāzil āme gışta eşhede
yō sebeb rā gıştā rāşte efđalā
...
lūmā vaqtu nengūyî hū kesnenî
destu rāştde ‘avvulî dest pî kenî” (46)

Musulmanîye de desto raşt timutim hîna fazîletin veynîyeno. Coka vacîyeno ke wexto ke musulmanî werd wenî ganî desto raşt bişuxulnî. Hewna wexto ke nenguyanê xo kesnenî ganî desto raşt ra destpê bikî. Xasî vono semedê ney, Âdem o. Çunke Homa nur beno destê raştê Âdemî, gista eşhedî ser. No wext ra bedê Muslumanan ra desto raşt hîna fazîletin beno.

2.13. Asonans û Alîterasyon

Nuştoxî semedê ahengî toy herfanê venginan û bêvengan tekrar kenî. Eke herfanê bêvengan tekrar bikî no alîterasyon o. La eke herfanê venginan tekrar bikî no zî asonans o (Durmuş, 2012: 997). Pey no ahenk edebîyat, nêzdî muzîkî beno. Xora hem edebîyatê nuşteki hem zî edebîyatê fekkî yê Zazakî de aheng û muzîkalîte muhîm o (Alay, 2018: 909). Xasî zî muracatê no hunerî keno:

“nî enō ‘ard û enî ‘azmānî bî

nî perî û cinnî nî insân bî
nî enî rōci û şevî nî nîzd û dūr
nî zamān nî mekāni bî fütūr” (39)

Nê beytan de pey vengê “î, e, a,” asonans, pey vengê “n, b” zî alîterasyon virazîyayo. No aheng şîrî, nêdzî muzîkî keno. Sewbîna beytan de zî wendox, raştê no hunerî yeno:

“nāmeyi perdān bi hū yev merḥamet
yev kerāmet yevzî minnet menzilet” (41)

Wexto ke wendox nê rêzan waneno, goşê ci rê yew aheng yeno. Xasî pey vengê “e” asonans, vengê “m” zî alîterasyon kerdo. Eynî rewşe ewta zî est o:

“rabbenā yāti zelemnā her gō hev” (48)

Na rêze de zî pey vengê “e” asonans virazîyayo. Yew asonans zî no ca de est o:

“hem tede est ḥilāfi kev tamām” (49)

Eynî hewa no ca de zî pey vengê “e” asonans virazîyayo. Beytê ke cêr de yî de zî nê hunerî est î:

“yev vaḳeyke zerd û yev sîm hem sê pes
hem devey zî zey pesān dāy ende bes
vaḳtu ārde hem yene bî āy şevî
hem receb bî āşme bîbî yev şevî” (52)

Xasî pey vengê “e” yan asonans, vengê “y” zî alîterasyon ardo wucûd. Yew alîterasyon zî ewta est o:

“dār û ber pîr û tedir bermāy bi ḥāl” (54)

Pey vengê “r” alîterasyon virazîyayo. Ewta, hunerê asonans est o:

“yā ḥūrî rabbi tî zāni yînenî
...
yî ḥattā çavres şare kerde tamām” (60)

Rêza yewin de pey vengê “î”, rêza diyin de zî vengê “e” asonans virazîyayo. Seke heme mînakî nawnenî Xasî, Mewlidê xo de hem asonans hem zî alîterasyon şuxulneno.

2.14. Telmîh

Nuştoxî ge-ge eseranê xo de behsê qarekterê tarîxî, qarekterê meselan, hedîseyanê tarîxan, mucîzeyan, efsaneyan usb. kenî. Nameyê hunerî ke pey nê çîyan virazîyeno

telmîh o (Açıl, 2014: 10). No hewa nuştoxî, wendoxan rê yew perspektîfo hera donî. Xasî zî eserê xo de ca dono no hunerî rê:

مَرْحَبًا يَا مَنْ سَرَّيْتِ بِالْحَرَمِ
 (56) ”مَرْحَبًا يَا مَنْ دَنَوْتَ بِالْقَدَمِ“

No beyt de Xasî, vîrê wendoxan rê hedîseya Mîracî ano. Pey no îfadeyan hem hedîseya Mîracî rê hem zî sureya Îsra ayeta yewî rê telmîh est o. No ca de zî telmîh est o:

(56) ”مَرْحَبًا يَا شَافِعًا يَوْمَ الْوَجَلِ“

Xasî vono, Pêxember yewmel-wecel (rocê tersî) de şefaatkâr beno. Pey qala yewmel-wecel qesdê Xasî mehşer o. Yani o, mehşerî rê telmîh keno. No beyt de zî telmîh est o:

(36) ”börû yō tāsike āvey kevşerî“

Pêxember wexto ke şono Mîrac, Cenet de yew çem veyneno. Cebraîlî ra nameyê çemî persono. Cebraîl zî vono nameyê ci Kevser o. Xasî, pey rêza ke cor de ya de hem Mîracî rê hem zî çemê Kevserî rê telmîh keno. Yew telmîho ke no mînval de yo no yo:

”hāşilî vaqtā kō şî sidre hemān
 hāzret-i cibri’îl zî ev cā bî sekān” (63)

Mîrac de Cebraîl û Pêxember pîya geyrenî. La wexto ke yenî Sîdretu’l Munteha, Cebraîl vono o, nişno no ca ra vêro. Xasî pey no beyt hem hewna Mîracî rê hem zî Sîdretu’l Munteha rê telmîh keno.

Nê çîyan ra vêşêr, Mewlid de nameyê toy şexsîyetê muhîmî yê dînî û tarîxî sey Sidiq, Omer (yew ca de sey Faruk) , Osman, Elî (yew ca de sey Kerrarê Sef), Fexrê Razî, Şêx Cuneydî, Âdem, Hawa, Şîs (Şît), Îlyas, Ebdullah, Amîna, Ebdulmüttelîb, Nûh, Hûd, Îbrahîm, Îsmâil, Musa, Îsa, Meryem, Sara, Asîya vêrenî. Nê nameyê muhîm zî Mewlid de vêrenî: Bedr, Huneyn, koyê Uhud. Pey heme nê nameyan telmîh virazîyeno.

2.15. Tekrîr

Eke nuştoxî semedê ahengî û tesîrê vatişê pêt kerdişî eseranê xo de toy çekuyan tekrar bikî tekrîr yeno wucûd. Edebîyatê klasîkî de nuştoxî no huner zaf şuxulnenî. Kê raştê no hunerî Mewlidê Xasî de zî yenî:

”nî enō ard û enî azmānî bî
 nî perî û cinnî nî insān bî
 nî enî rōci û şevî nî nîz dîr
 nî zamān nî mekānî bî fütür” (39)

Xasî nê beytan de çekuyanê “nê, bî” zaf rey tekrar keno. No hewa vatişê xo hîna pêt keno û wazeno wendoxan de yew tesîro pîl bîyaro wucûd. Nê îfadeyan de zî eynî huner şuxulîyayo:

“kevtî vār **çār** bî terā **çār**-yāri yî
...
yev nübüvvet **yevzî** t̄ā^cat nāme bî
yev sa^cādet **yevzî** rîf^cat yā ebî
...
ba^cdi yîzî **eştu** **baħr**-i nađreti
ba^cdi nađrî **eşt** **baħr**-i ĩudreti” (41,42)

Rêza yewin de çekuya “çar” tekrar beno. Beyto yewin de çekuyê “yew, zî”, beyto diyin de zî çekuya “badê, eşt, behr” tekrar beno. Nê beyt de zî tekrîr est o:

“**hā bi** şekl û **hā** şecā^cat dil-berî
hā bi cūd û **hā bi** tab^cu enverî
...
ħikmet û heybet **zî** **pîrō** **āve** **vo**
nî^cmet û cennet^cî **pîrō** **āve** **vo**” (45, 46)

Beyto yewin de îfadeyê “ha, bi” tekrar benî. Beyto diyin de zî “ zî, pêro awe wo” tekrar benî. No hewa hunerê tekrîr virazîyeno. Nê beytan de zî eynî huner est o:

“müdrîke **yev** **yev** ĩuzeyme **yev** kenān
nađr û mālîk faħr û ĩālib **zî** hemān
hem lu³ey **hem** ka^cb û murre **hem** kilāb
hem ĩuşey **zî** hōt û des āmey ĩisāb
yevzî yō ‘abdu’l-menāf mürte^cib
yevzî hāşim **yevzî** ‘abdu’l-muţtalib” (49)

Nê beytan de çekuyê “yew, hem, zî” tekrar benî. Na rêze de zî tekrîr est o:

“**berzî** ger **berzî** hemā ez veyşenā” (63)

Ewta zî çekuya “berzî” tekrar beno. Seke heme mînakî nawnenî Xasî, Mewlidê xo de zaf cayan de muracatê hunerê tekrîrî keno. No hewa hem vatişê xo pêt keno hem zî yew aheng ano wucûd.

PEYNÎ

Xasî, mewlidê xo de zafena, babetî ke heya inkey sewbîna mewlidan de zî behs bîyî ser vindeno. Mîsale hamdele zaf mewlidan de est o. Mewlidê Xasî de zî beşa yewin, derheqê hamdele de yo. Heto bîn ra, Pêxemberî rê selat û selam ardiş, zafê mewlidan de est o. Xasî zî beşanê mewlidê xo pey “vāzeni ger mā ĩalāşiyā tamām / vātîşi mā eş-şalāt û ve’s-selām” girêdayeno. Mewlidan de peynî de beşa dua rê ca dayîş muhîm o. Xasî zî peynî eserê xo de ca dono duayî rê. Nê çîyan het, mewlid de babetê tertîbê û

fadlê wendişê mewlidî; xelqê Pêxemberî û eşyayan; xelqê Âdemî; Âdemî Cenet ra eştiş; zewacê maye û pîyê Pêxemberî; mucîzeyî ke Amîna ciwîyayî; bîyayîşî Pêxemberî; mucîzeyî ke roco Pêxemberî ameyo dinya de ameyî wucûd; nuzulê wehyî; hedîseyê Mîracî ser vindirîyeno.

Hetê hunerê edebî de zî eserê Xasî serkewte yo. Xasî, eserê xo de zafê hunerê edebîyan şuxulneno. No hewa hem hetê edebî ra eserê xo aver beno hem zî hînterlandê ci hera keno. Mîsale pey hunerê telmî' Xasî, sewbîna ziwanan dekeno eserê xo. Pey şuxulnayîşê ebced û tarîx finayîşî zî qismêk matematîkî eser de xo rê ca veyneno. Pey hunerê îktîbasî zî Xasî, wendoxan beno dinyayê Qur'an û hedîsan. Hunerê cînas, asonans, alîterasyon, tekrîr de zî o, wendoxan nîzdî muzîkalîte keno. Xasî, hunerê îstîfham û nîda de wendoxan keno zereyê keleceno ke o ciwîyeno. Hunerê telmîh de wendoxî, berê vîyarte, tarîxî ra vêrenî toy hedîseyan, şexsan veynenî. Xasî hunerê mecazo mursel, teşbîx, îstîfare, teşxîs û întak, leff û neşr, îade, îştîkak, husnî talîl de zî şexsîyetê hunermendîyeyê xo zelal keno.

Heme nê çî nawnenî ke Xasî, pey mewlidê xo edebîyatê Zazakî resneno sewîyeyê edebîyatê bînan. Her çiqas no mewlid, edebîyatê Zazakî de esero nuştekiyo verin bibo zî Xasî, pey hunermendîyeyê xo yo serkewte edebîyatê Zazakî, yew hemle de dekeno zereyê edebîyatê serkewtan.

ÇİMEYÎ

Açıl, Berat. "Telmih'e Telmih: Klasik Türk Edebiyatında Geleneğin İnşası". *Erdem* 67 (2014): 5-18.

Aktaş, Hasan. *Modern Türk Şiirinde Edebî Sanatlar*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2002.

Alay, Okan. "Sözlü Kültür Bağlamında Zazaca (Kirdkî) Şiirsel/Ezgili Anlatım Geleneği: Ozanlık-Deyîrbazlık-Dengbêjlik". *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 10/3 (2018): 903-920.

Anter, Musa. *Hatıralarım*. İstanbul: Avesta Yayınları, 2000.

Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhu'l Beyân, C. 1*. İstanbul: Erkam Yayınları, 2010.

Coşkun, Menderes. *Sözün Büyüsü/Edebî Sanatlar*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2007.

Çetin, Nurullah. "Edebî Sanatlar". *Edebiyat Bilgi ve Kuramları*. Edt. Zeliha Güneş. 200-226. Eskişehir: AÖF Yayınları, 1998.

Dağılma, İbrahim. "Ahmedê Xasî'nin Hayatı ve Mewlid Adlı Eserinde Tema". *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi* 1/1 (2015): 124-146.

Demir, Musa. "Batı 'Metafor'u ve Doğu 'İstîfare'sinin Mukayeseli Olarak İncelenmesi". *Türkbilig* 18 (2009): 64- 90.

Durmuş, Mustafa. "Klasik Osmanlı Nesrinde Aliterasyon". *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7/1 (2012): 995-1004.

- Eliaçık, Muhittin. “Bazı Belagat Kitaplarında Mecâz-ı Mürselin Tanım ve Tasnifi Üzerine Bir Karşılaştırma”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 8/9 (2013): 37-47.
- Elker, Salâhaddin. “Kitâbelerde Ebced Hesabının Rolü”, *Vakıflar Dergisi* 3 (2006): 17-27.
- Hasi, Ahmed-i. *Mevlid*. Haz. Osman Özer. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Haşıcı, Duygu. *Klasik Şiir Öğretiminde Yapısal Olarak Leff ü Neşr Sanatından Yararlanma*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010.
- Kocabıyık, Halil İbrahim. “İstifhâm Edatları”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (2017): 649-663.
- Kocakaplan, İsa. *Açıklamalı Edebî Sanatlar*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2005.
- Korkusuz, M. Şefik. *Tezkire-i Meşayih-i Amid, Diyarbekir Velileri I, II*. İstanbul: Kent Yayınları, 2004.
- Kur'an-ı Kerîm Meâlî*. Haz.: Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Küleççi, Numan. *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2005.
- Xasî, Ehmedê. “Mewlidê Nebî”. Açarayox: M. Malmîsanij. *Hêvî* 4 (1985): 75-111.
- Xasî, Ehmedê. *Mewlûdê Nebî*. Açarayox: Mihani. İstanbul: Weşanxaneyê Fırat, 1994.
- Xasî, Ehmedê. *Mewlîd*. Açarayox: W. K. Merdimîn. İstanbul: Weşanxaneyê Hîvda, 2008.
- Xasî, Ehmedê. *Mewlidê Kirdî*. Açarayox: Roşan Lezgîn. İstanbul: Weşanxaneyê Nûbihar, 2013.
- Lezgîn, Roşan. *Ferhengê Termanê Edebîyatî*. Dîyarbekîr: Nameyê Weşanxane Nênusîyayo, 2017.
- Özkan, Mustafa. “İrhâsâtla İlgili Rivâyetlerin Metin ve Anlam Açısından Değerlendirilmesi”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2016): 14-41.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2005.
- Selçuk, Bahir. “Klasik Türk Şiirinde Nida”. *Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları/Makaleler*. Edt. Lokman Turan ve Oğuzhan Sevim. 1040- 1052. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2017.

Varol, Murat. “Zazalarda Mevlid ve Siyer Geleneği”. *II. Zaza Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Edt. Murat Varol. 625-654. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2012.

Yergin, Mehmet. “Mewlidê Mela Ehmedê Xasî de Tesîrê Mewlidê Mela Huseynê Bateyî”, *International Journal of Kurdish Studies* 1 (2015): 98-109.